

sape liberales venditores solent, ut, cum aedes, fundumve vendiderint, rutiis caesis receptis⁶¹, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causa apte & loco positum esse videatur. Sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dare⁶² debuimus, ornamenta quaedam volumus non debita accedere.

⁶¹ Rutiis caesis receptis] Q. Mutius libro singulari *de hereditate*, In rutiis, inquit, & caesis ea sunt, quae terra non tenentur, quaque opere struendi testoriove non continentur. Recipere autem, est excipere & reservare sibi. *Idem.*

⁶² Quasi mancipio dare] Recte adjuvitur particula *quasi*. Nam mancipio dare, est alienare, ita ut rem accipientis omnino faciamus. At ita liber hic datus erat Trebatio, ut in eum jus etiam Cicero retineret. *Prusteus.*

ORA-

ORATORIAE PARTITIONES.*

CUM ADNOTATIONIBUS

JACOBI FACCIOLATI.

ARGUMENTUM

O L I V E T I.

Hic libellus est quoddam compendium eorum, quae in libris Oratoris ceteris fuisse docuerat. Omnem autem dicendi doctrinam in tres partes distribuit: in oratoris vim, orationem, & questionem. Ad vim requirit inventionem, collocationem, elocutionem, & memoriam cum pronuntiatione: cap. 3. 7. Orationis partes facit exordium, narrationem, confirmationem, & conclusionem: cap. 8. 17. De questionibus cum infinitis, tum finitis, atque adeo de generibus causarum & constitutionibus agit a cap. 18. usque ad finem. ERNESTUS.

Utra prior sit inscriptio, DE PARTITIONE ORATORIA, an PARTITIONES ORATORIAE, disputant otiosi interpretes: Utramque rectam esse constat. PRUSTEUS.

Quandoquidem habet hic libellus brevem duntaxat enumerationem eorum omnium, quae multis hactenus de ratione dicendi, variisque sunt a Cicerone disputationibus explicata; nihil esse in eo difficultatis potest, quod superiorum jam librorum explanatio non expedierit: nisi forte quam affert socia brevitatis & comes obscuritas. At haec ipsa neminem vel morabitur, vel terrebis, quis-

* *Partitiones*] Libellus hic continet rhetoricam doctrinam nuda quadam & inornata partium distributione explicatam. Utitur more Academico & Platónico. Platónici enim rerum naturam dividendo explicabant; via

quadam & ratione analytica; quemadmodum contra Aristotelici definiendo. Ab aliis inscribitur opusculum hoc de *Partitione Oratoris*.

quisquis in libris hujus voluminis prioribus fuerit bene ac diligenter versatus. Ad hunc librum sic paratus qui veniet, artem summi oratoris universam, præceptaque omnia regustabit cum voluptate; atque hoc agnosceret quam non frustra sit a me dictum in prologo, Ciceronis interpretem esse nullum Cicerone opportuniorem. Si tamen explicationibus cavere nequeunt juvenes, vel discipuli, vel magistri; habent in has Partiones Commentarios uberes, ad puerilem institutionem apprime accommodatos, a duobus adornatos eruditissimis hominibus, atque in hac palestra valde exercitatis, M. Ant. Majoragio, & Joan. Lud. Stræbo, quos describere neque hujus instituti est, neque vero spatii.

CICERO pater. CICERO filius.

FILIUS. ¹ Studeo, mi pater, Latine ex te audire ea, quæ mihi tu de ratione dicendi ² Græce tradidisti; si modo tibi est otium, & si vis. PATER. An est, mi Cicero, quod ego malim, quam te quam doctissimum esse? Otium autem primum est summum, quoniam aliquando ³ Roma exeundi potestas data est: deinde ista tua studia vel maximis occupationibus meis anteferebam libenter. FILIUS. Visne igitur, ut tu me Græce soles ordine interrogare, sic ego te vicissim eisdem de rebus Latine interrogem? PATER. Sane, si placet. Sic enim & ego te meminisse intelligam, quæ accepisti: & tu ordine audies, quæ requireris. FILIUS. Quot in partes distribuenda est omnis doctrina dicendi? PATER. ⁴ In tres. FILIUS. Cedo quas? PATER. ⁵ Primum in ipsam vim oratoris, deinde in orationem, tum

¹ Filius] M. Ciceronis filius qui inducitur interrogans, non fuit ita hebes, ut eum quidam faciunt. Nam & doctrinæ & urbanitatis plurimum habuit, & sub Pompejo stipendia cum laude fecit, & Augusti collega in Consulatu fuit, & Syriam Proconsul obtinuit.

² Græce tradidisti] Non est mirum, si Itali nostri artium præcepta Latine tradant,

cum Latini Græce traderent.

³ Roma exeundi] Ludis Sexutilibus.

⁴ In tres] Hæc sunt tria summa artis capita, quæ singula rursus in partes minores dividuntur.

⁵ Primum in ipsam Græc.] En tibi artifex, idest orator; opus, idest oratio; materia idest questio.

in questionem. FILIUS. In quo est ipsa vis? PATER. In rebus & verbis. Sed & res & verba inveniendæ sunt & collocandæ. Proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur. Collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes est, earumque rerum omnium custos est memoria. FILIUS. Quid? orationis quot sunt partes? PATER. Quatuor. Earum duæ valent ad rem docendam; narratio, & confirmatio: ad impellendos animos duæ; principium, & peroratio. FILIUS. ⁸ Quid questio? quænam habet partes? PATER. Infinitam, quam ⁹ consultationem appello: & definitam, ¹⁰ quam causam nomino.

II. FILIUS. Quoniam igitur invenire oratoris primum est, quid quæret? PATER. Ut inveniatur, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. FILIUS. Quibus rebus fides fit? PATER. Argumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re ipsa inestis, aut assumptis. FILIUS. Quos vocas locos? PATER. Eos, in quibus latent argumenta. FILIUS. Quid est argumentum? PATER. Probabile inventum ad faciendam fidem. FILIUS. Quomodo igitur duo genera ista dividis? PATER. Quæ ¹¹ sine arte putantur, ea remota appello, ut testimonia. FILIUS. Quid inest? PATER. Quæ inhærent in ipsa re. FILIUS. Testimoniorum quæ sunt genera? PATER. Divinum, & humanum. Divinum, ut oracula, ut auspicia, ut ¹² vaticinationes, & ¹³ responsa sacerdotum, haruspicum, conjectorum. ¹⁴ Humanum, quod spectatur ex auctoritate, & ex

⁶ Ipsa vis] Vis & facultas Oratoris posita est in inveniendæ & collocandæ, quorum utrumque ad res & verba refertur. Partes has conjunctant orator, memoria, pronuntiatio.

In his enim totus spectatur orator.

⁷ Orationis quot Græc.] Diviso primo capite, nunc dividit alterum, idest orationem, & quidem in partes quatuor, quibus consistit.

⁸ Quid questio] Tertii capitis, idest questionis divisio in partes duas.

⁹ Consultationem] quam in Topicis c. 21. propostum vocat.

¹⁰ Quam causam] Alii leg. quam controversiam: Lambinus, quam controversiam, seu causam.

¹¹ Sine arte] quia non inveniuntur ab Oratore, sed afferuntur ad illum.

¹² Vaticinationes] eorum voces, qui futura se præcinerere profitebantur.

¹³ Responsa] eorum, qui de prodigiorum procuracione consulebantur, qui de hostiarum exitis divinabant, quique de visis conjiciebant.

¹⁴ Humanum] Testimonium humanum dicitur ex auctoritate, hoc est ex fide, fama, reli-

voluntate, & ex oratione aut libera, aut expressa: ¹⁴ in quo insunt scripta, pacta, promissa, jurata, quaesita. FILIUS. Quae sunt quae dicis insita? PATER. ¹⁵ Quae infixae sunt rebus ipsis; ut definitio, ut contrarium, ut ea, quae sunt ipsi, contrariove ejus aut similia, aut dissimilia, aut consentanea, aut dissentanea; ut ea, quae sunt ¹⁶ quasi conjuncta, aut ea, quae sunt quasi pugnantia inter se, ¹⁷ ut earum rerum, de quibus agitur, ¹⁸ causa, aut causarum eventus, id est quae sunt effecta de causis; ut distributiones, ¹⁹ ut genera partium, generumve partes, ut primordia rerum, & quasi praecurrentia, in quibus inest aliquid argumenti; ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus sit, in quibus aut naturae rerum, aut facultates comparantur.

III. FILIUS. Omnibusne igitur ex his locis argumenta sumemus? PATER. Immo vero scrutabimur, & quaeremus ex omnibus: sed adhibebimus iudicium, ut levia semper rejiciamus, nonnunquam etiam communia praetermittamus, & non necessaria. FILIUS. Quoniam de fide respondisti, volo audire de motu. PATER. Loco quidem quaeris, sed planius quod vis explicabitur, cum ad orationis ipsius quaestionumque rationem venero. FILIUS. Quid sequitur igitur? PATER. ²⁰ Cum inveneris, collocare. Cujus in infinita quaestione ordo est idem

religione alicujus hominis; ex voluntate, hoc est ex eo, quod quis se velle declaravit; ex oratione, hoc est ex eo, quod sponte dixit, vel dicere coactus fuit.

14. In quo] in quo testimonii genere ex his tribus fontibus ducto continentur scripta, pacta, promissa, jurata, quaesita, id est quod quis scripsit, quod pactus est, quod promissit, quod se facturum, vel datum juravit, quod per vim & quaestiones expressum est.

15. Quae infixae sunt &c.] Post illa verba, metisco quid in editionibus Victorii & Manutii legitur: quod Lambinus e Partitionibus amovit, ut supervacaneum, & huc translatum e Topicis. Neque a Lambino, quod mirum, dissentit Gruterus. Ego igitur Lambino praclare admonenti parendum esse duxi. Olivetus.

16. Quasi conjuncta] Non solum ea, quae propriae conjuncta sunt, sed etiam illa, quae quodammodo conjunguntur, fidem aliquam

faciunt, & vim habent argumenti.

17. Ut earum rerum &c.] Vulgo legebatur aut. sed satis manifestum est, legendum esse ut; cum causa & effecta aliam quandam classem efficiant, quae non cohaeret cum superioribus.

18. Causae aut causarum eventus] In tertio de Oratore c. 5. dicuntur causae rerum atque exitus.

19. Ut distributiones, ut genera] Malim ut distributiones in genera. Vel enim distributio fit in genera pro varietate partium quae illis subjiciuntur, vel fit in partes, ex quibus genera componuntur. Ita in cap. sequenti sunt motus genera, partes plures generum: & cap. 4. generum distributiones.

20. Cum inveneris, collocare] Explicata inventionem, sequitur collocatio; in qua idem servandus est ordo, ut a definitione incipitur, atque hinc porro pergatur ad locos reliquos fidei faciende.

fere, quem exposui locorum. In definita autem, adhibenda sunt illa etiam, quae ad motus animorum pertinent. FILIUS. Quomodo igitur ista explicas? PATER. Habeo ²¹ communia praecipua fidem faciendi, & commovendi. Quoniam fides est firma opinio, motus autem, animi incitatio aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem (tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum) omnem collocationem ad finem accommodo quaestio- nis. Nam est ²² in proposito finis, fides; in causa & fides, & motus. Quare cum de causa dixerò, in qua est propositum, de utroque dixerò. FILIUS. Quid habes igitur de causa dicere? PATER. Auditorum eam genere distingui. Nam aut ²³ auscultator est modo qui audit, aut discipulator, id est rei sententiaeque moderator; ita ut aut delectetur, aut statuat aliquid. Statuit autem aut de praeteritis, ut iudex; aut de futuris, ut senatus: Sic tria sunt genera, iudicii, deliberationis, exomationis, quae quia in laudationes maxime conferunt, proprium habet jam ²⁴ ex eo nomen.

IV. FILIUS. ²⁵ Quas res sibi proponet in istis tribus generibus orator? PATER. Delectationem in exomatione; in iudicio aut severitiam, aut clementiam iudicis; in suasionem autem aut spem, aut reformidationem deliberantis. FILIUS. Cur igitur exponis hoc loco genera controversiarum? PATER. Ut rationem collocandi ad finem cujusque accommodem. FILIUS. Quoniam tandem modo? PATER. Quia, quibus in orationibus delectatio finis est, varii sunt ordines collocandi. Nam ²⁶ aut

Tom. I.

H h h h

tem.

21. Communia praecipua] quia in idem recidunt, quamvis non eadem sint.

22. In proposito finis] id est in quaestione infinita finis est fidem facere; in causa, id est in quaestione definita finis est simul fidem facere & monere. Porro infinita quaestio includitur in definita: proindeque hac explicata, utraque explicata dici potest. Includitur, inquam: quia oratores a partibus ad genera transire solent, a singularibus ad universalibus, ut latius dispuent.

23. Auscultator] in exomationibus, in quibus auscultator non quaerit nisi delectationem. Est autem auscultator diligens qui-

dam & cupidus auditor. V. Gellium l. i. c. 15.

24. Ex eo nomen] ἐπίδεικτικός, demonstrativum. In Orat. c. xi. Quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum.

25. Quas res] Quos fines, ut ad eos rerum ac verborum collocationem referat & accommodet.

26. Aut temporum] Qui exornat aliquem, aut ejus vitam per aetatis gradus & tempora partitur; aut ejus bona & virtutes in sua genera distribuit, eaque rerum ipsarum ordine persequitur.

temporum servantur gradus, aut generum distributiones, aut a minoribus ad majora ascendimus, aut a majoribus ad minora delabimur, aut hæc inæquabili varietate distinguimus, cum parva magnis, simplicia conjunctis, obscura dilucidis, læta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus, quæ in exhortationem cadunt omnia. **FILIUS.** Quid? in deliberatione quid spectas? **PATER.** Principia, vel non longa, vel sæpe nulla. Sunt enim ad audiendum qui deliberant, sua causa parati. Nec multum sane sæpe narrandum est. Est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem, futurarum. Quare ad fidem, & ad motum adhibenda est omnis oratio. **FILIUS.** Quid? in iudiciis quæ est collocatio? **PATER.** Non eadem accusatoris, & rei: quod accusator rerum ordinem prosequitur, & singula argumenta, quasi hasta in manu collocata, vehementer proponit, concludit acriter, confirmat tabulis, decretis, testimoniis, accuratiusque in singulis commoratur; perorationisque præceptis, quæ ad incitandos animos valent, & in reliqua oratione paululum digrediens de cursu dicendi, utitur, & vehementius in perorando. Est enim propositum, ut iratum efficiat iudicem.

V. FILIUS. Quid faciendum est contra reo? **PATER.** Omnia longe fecus. Sumenda principia ad benevolentiam conciliandam. Narrationes aut amputandæ, quæ lædunt; aut relinquendæ, si totæ sunt molestæ. Firmamenta ad fidem posita, aut per se diluenda, aut obscuranda, aut digressionibus obruenda. Perorationes autem, ad misericordiam confendæ. **FILIUS.** Semperne igitur ordinem collocandi, quem volumus, tenere possumus? **PATER.** Non sane. Nam auditorum aures moderantur oratori prudenti, & provido; & quod rel-

²⁷ Principia &c.] In deliberationibus excludit sane omnem exordii, & narrationis curam.

²⁸ Rerum ordinem] accusator ordinem servat in criminibus explicandis, & in singulis moratur, acriterque proponit, ut in aures iudicum animosque penitus inferat.

²⁹ In reliqua oratione] Quamvis locus maxime proprius commovendi iudicis sit peroratio, tamen etiam in media oratione inter-

cedum brevi aliqua digressionem incitare cum solet, si quid forte grave incidit.

³⁰ Principia ad benevolentiam] quia reus accedit ad iudicem accusatoris oratione exasperatum.

³¹ Per se diluenda] Accusatoris argumenta aut refellas tanquam falsa, aut dubia & ambigua facias, aut declinando ad alia digrediaris, quæ iudicis animum avocent.

respuunt, immutandum est. **FILIUS.** Expone deinceps, quæ ipsius orationis, verborumque præcepta sunt. **PATER.** Unum igitur genus est eloquendi sua sponte fufum; alterum verum, atque mutatum. Prima vis est in simplicibus verbis; in conjunctis secunda. Simplicia, inveniendæ sunt; conjuncta, collocandæ sunt. Et simplicia verba partim nativæ sunt, partim reperta. Nativæ ea, quæ significata sunt sensu. Reperta, quæ ex his facta sunt, & novata aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. Atque etiam est hæc distinctio in verbis: altera, natura; tractatione, altera. Natura, ut sint alia consonantiora; graviora, leniora, & quodam modo nitidiora; alia contra. Tractatione autem, cum aut propria sumuntur rerum vocabula, aut addita ad nomen, aut nova, aut prisca, aut ab oratore modificata, & inflexa quodam modo; qualia sunt ea, quæ transferuntur, aut immutantur, aut ea, quibus tanquam abutimur, aut ea, quæ obscuramus, quæ incredibiliter tollimus, quæque mirabilis, quam sermonis consuetudo patitur, ornamus.

VI. FILIUS. Habeo de simplicibus verbis: nunc de conjunctione quæro. **PATER.** Numeri quidam sunt in conjunctione servandi, consecutioque verborum. Numeros aures ipsæ metiuntur, ne aut non compleas verbis quod proposueris, aut redundes. Consecutio autem, ne generibus, numeris, temporibus, personis, casibus, perturbetur oratio. Nam, ut in simplicibus verbis, quod non est Latinum; sic in conjunctis, quod

H h h h 2

³² Expone deinceps] Transit ad ornatum.

³³ Sponte fufum] elocutionis genus verum & naturale, ortum ex simplicibus verbis.

³⁴ Verbum] artificiosum & figuratum.

³⁵ Quæ significata sunt sensu] quorum significatio plana est, simplex, prima, obvia. Quintilianus dicit significata primo sensu.

³⁶ Leniora] Alii minus recte leg. leviora.

³⁷ Aut addita] quæ nominibus adjiciuntur ad vim & ornatum.

³⁸ Qualia sunt &c.] Varia figurarum genera notat.

³⁹ Consecutioque] quam syntaxim Græci

dicunt.

⁴⁰ Numeros aures] Non enim oratorum numeri certi sunt, ut Poetici. Itaque cum oratio soluta numeris dicitur, non id absolute intelligi debet: est enim illi suus quidam necessarius numerus, qui ex pedibus oritur; sed in carmine certa est atque aperta pedum dimensio, in oratione latens, & ad aurium iudicium libera; carmen ubique simile sibi una fertur clauditione ratione, oratio modo breviorum circuitum habet, modo longiorum, tractaque omni atque ordine verborum varia est, sibi que distinctis.

quod non est consequens, vituperandum est. Communia autem simplicium, conjunctorumque sunt hæc quinque quasi lumina, dilucidum, breve, probabile, illustre, suave. Dilucidum fit usitatis verbis; propriis, ⁴¹ dispositis aut circumscriptioe conclusa, aut intermissione, aut ⁴² concisione verborum. Obscurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut ⁴³ inflexione atque immutatione verborum. Brevitas autem conficitur simplicibus verbis; semel unaquaque re dicenda; nulli rei, nisi, ut dilucide dicas, serviendo. Probabile autem genus est orationis, si non nimis est comptum, atque expositum, si est auctoritas & pondus in verbis, si sententia vel graves, vel aptæ opinionibus hominum, & moribus. Illustris autem oratio est, si & verba gravitate delecta ponuntur, & translata, & superlata, & ad nomen adjuncta, & duplicata, & idem significantia, atque ab ipsa actione, atque imitatione rerum non abhorrentia. Est enim hæc pars orationis, quæ rem constituat pæne ante oculos. Is enim maxime sensus attingitur; ⁴⁴ sed cæteri tamen, & maxime mens ipsa moveri potest. Sed quæ dicta sunt de oratione dilucida, cadunt in hanc illustrem omnia. Est enim plus aliquanto illustre, quam illud dilucidum. Altero fit ut intelligamus, altero vero, ut videre videamur. Suave autem genus erit dicendi, primum elegantia & jucunditate verborum sonantium, & lenium; deinde conjunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disjunctos, atque hiantes; & sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem, æqualitatemque verborum; tum ex contrariis sumpta verbis; ⁴⁵ crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum; & geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur; constructioque verborum tum conjunctionibus copuletur,

⁴¹ *Dispositio &c.*] Ita distributis & collocatis, ut lacius fusa & conclusa sit oratio, aut intermissa, & concisa.

⁴² *Concissione verborum*] Vacat rō verborum. Quid enim significat oratio verbis dispositis concisione verborum?

⁴³ *Inflexione*] figuratis verbis.

⁴⁴ *Sed ceteri tamen*] Quid est hoc, ut quo spectat? Malim *sed & ceteri*, idest ceteri sensus.

⁴⁵ *Crebra crebris*] Videtur deesse ut ante crebra; ut cohereret oratio, & recte feratur consecutione.

tur, tum dissolutionibus relaxetur. Fit etiam suavis oratio, cum aliquid aut ⁴⁶ invisum, aut inauditum, aut novum dicas. Delectat enim quidquid est admirabile, maximeque movet ea, quæ motum aliquem animi miscet, oratio; quæque significat oratoris ipsius amabiles mores: qui exprimuntur, aut ⁴⁷ significando iudicio ipsius ex animo humano ac liberalli, aut ⁴⁸ inflexione sermonis, cum aut augendi alterius, aut minuendi sui causa, alia dici ab oratore, alia existimari videntur, idque comitate fieri magis, quam vanitate. Sed multa sunt suavitatis præcepta, quæ orationem aut ⁴⁹ magis obscuram, aut minus probabilem faciunt. Itaque etiam hoc loco nobis est ipsis, quid causa postulet, judicandum.

VII. FILIUS. Reliquum est igitur, ut dicas de conversa oratione, atque mutata. PATER. Est itaque id genus totum fitum in commutatione verborum: quæ simplicibus in verbis ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum contrahatur oratio. ⁵⁰ Ex verbo, cum aut proprium, aut idem significans, aut factum verbum in plura verba diducitur. ⁵¹ Ex oratione, cum aut definitio ad unum verbum revocatur, aut assumpta verba removentur, aut ⁵² in circuitus diriguntur, aut in conjunctione fit unum verbum ex duobus. In conjunctis autem verbis ⁵³ triplex adhiberi potest commutatio, non verborum, sed ordinis tantummodo: ut, cum semel dictum sit directe, sicut natura ipsa tulit, invertatur ordo, & idem quasi sursum versus, retroque dicatur; deinde idem intercise, atque permiste. Eloquenti autem exercitatio maxime in hoc toto convertendi genere versatur. FILIUS. Actio igitur sequitur, ut opinor. PATER. Est ita: quæ quidem oratori & cum rerum, & cum verborum ⁵⁴ momentis com-

⁴⁶ *Invisum*] non visum, inopinatum.

⁴⁷ *Significando iudicio*] Aperiendo iudicio suo de re aliqua, unde appareat ejus comitas.

⁴⁸ *Inflexione sermonis*] cum laudem suam minuit, atque alienam auget, ut contra existimetur ab auditoribus.

⁴⁹ *Magis obscuram, aut minus probabilem*] Malim *minus obscuram, aut magis probabilem*: nec defunt MSS. codices, qui confir-

ment conjecturam hanc, ut observavit doctissimus Iesuita Lagomarsinus, a nobis interrogatus.

⁵⁰ *Ex verbo*] In orationem.

⁵¹ *Ex oratione*] In verbum.

⁵² *In circuitus*] Per periodum.

⁵³ *Triplex*] Vel rectus est ordo, vel in-

versus, vel permixtus.

⁵⁴ *Momentis commutatis*] aptanda rerum & verborum significationibus.

commutanda maxime est. Facit enim & dilucidam orationem, & illustrem, & probabilem, & suavem; non verbis, sed varietate vocum, motu corporis, vultu, quæ plurimum valebunt, si cum orationis genere consentient, eoque vim ac varietatem subsequenter. **FILIUS.** Num quidnam de oratore ipso restat? **PATER.** Nihil sane, præter memoriam, quæ est ⁵⁴ gemina literaturæ quodammodo, & in dissimili genere persimilis. Nam ut illa constat ex notis literarum, & ex eo, in quo imprimuntur illæ notæ: sic confessio memoriæ, tanquam cera, locis utitur, & in his imagines, ut literas, collocat.

VIII. FILIUS. Quoniam igitur vis oratoris omnis exposita est, quid habes de orationis præceptis dicere? **PATER.** Quatuor esse ejus partes; quarum ⁵⁵ prima, & postrema ad motum animi valet: is enim initium est, & perorationibus concitandus. Secunda, narratio; & tertia, confirmatio, fidem facit orationi. Sed ⁵⁶ amplificatio quoniam habet proprium locum, sæpe etiam primum, postremum quidem fere semper, tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximeque cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. Itaque ad fidem quoque vel plurimum valet. Est enim amplificatio vehemens quædam argumentatio, ut illa docendi causa sit; hæc, commovendi. **FILIUS.** Perge igitur ordine quatuor mihi istas partes explicare. **PATER.** Faciam, & a principiis primum ordiar. Quæ quidem ducuntur aut ex personis, aut ex rebus ipsis. Sumuntur autem trium rerum gratia, ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. Quorum primus locus est in personis nostris, disceptatorum, adversariorum: e quibus initia benevolentia conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officii, justitiæ, fidei; contrariis rebus in adversarios conferendis, & cum iis, ⁵⁷ qui disce-

⁵⁴ *Gemina literaturæ*] Velut altera literaturæ seu scriptio. Alii leg. *germans literaturæ*. Loquitur autem Cicero de memoria artificiosa.

⁵⁵ *Prima & postrema*] Exordium & peroratio.

⁵⁶ *Amplificatio*] Pertinet ad motum animi, & locum sæpe habet in exordio, fere semper in peroratione, interdum in media oratione.

⁵⁷ *Qui disceptant*] cum iis, qui iudicaturi sunt, communicata causa nostra.

disceptant, aliqua conjunctionis aut causa, aut spe significanda; & si in nos aliquod odium, offensive collata sit, tollenda ea, minuendave, aut diluendo, aut extenuando, aut ⁵⁸ compensando, aut deprecando. Intelligenter autem ut audiamur, & attente, a rebus ipsis ordiendum est. Sed facillime auditor discit, & quid agatur, intelligit, si complectere a principio genus, naturamque causæ, si definias, si dividas, si neque ⁵⁹ prudentiam ejus impediatis confusione partium, nec memoriam multitudine: quæque mox de narratione dilucida dicentur, eadem etiam huc poterunt recte referri. Ut attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Sit autem hoc etiam in præceptis, ut, si quando tempus ipsum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut interpellatio, aut ab adversario dictum aliquod, & maxime in perorando, dederit occasionem nobis aliquam, ut dicamus aliquid ⁶⁰ ad tempus apte, ne derelinquamus: & quæ suo loco de amplificatione dicemus, multa ex his poterunt ad principiorum præcepta transferri.

IX. FILIUS. Quid? in narratione quæ tandem observanda sunt? **PATER.** Quoniam narratio est rerum explicatio, & quædam ⁶¹ quasi fedes ac fundamentum constituendæ fidei, ea sunt in ea servanda maxime, quæ etiam in reliquis fere dicendi partibus; quæ partim sunt necessaria, partim sunt assumpta ad orandum. Nam ut dilucide probabiliterque narremus, necessarium est; sed assumimus etiam suavitatem. Ergo ad dilucide narrandum, eadem illa superiora explicandi & illustrandi præcepta repetemus, in quibus est brevitatis; eaque sæpissime in narratione laudatur, de qua supra dictum est. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient; si cuiusque facti & eventus causa ponetur; si testata dici videbuntur; si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religio-

⁵⁸ *Compensando*] Meritis commemoratis.

⁶¹ *Quasi fedes &c.*] Narratio enim viam

⁵⁹ *Prudentiam ejus*] Intellectum judicis.

⁶⁰ *Ad tempus apte*] commode & urbane.

ne conjuncta; si probitas narrantis significabitur, ⁶¹ si antiquitatis memoria, si orationis veritas, & vitæ fides. Suavis autem narratio est, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætities, cupiditates. Sed jam ad reliqua pergamus. **FILIUS.** Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent. **PATER.** Ita est: quæ quidem in confirmationem, & reprehensionem dividuntur. Nam in confirmando nostra probare volumus; in reprehendendo redarguere contraria. Quoniam igitur omne, quod in controversiam venit, id aut ⁶² fit, necne fit; aut quid fit; aut quale fit, quaeritur: in primo conjectura valet, in altero definitio, in tertio ratio. **FILIUS.** Teneo istam distributionem. Nunc conjecturæ locos quaero.

X. PATER. In verisimilibus, & in ⁶³ propriis rerum notis posita est tota. Sed appellemus docendi gratia verisimile, quod plerumque ita fiat; ut adolescentiam procliviorum esse ad libidinem. Propriæ autem notæ argumentum, quod nunquam aliter fit, certumque declarat, ut fumus ignem. Verisimilia reperiuntur ex partibus, & quasi membris narrationis. Ea sunt in personis, in locis, in temporibus, in factis, ⁶⁴ in eventis, in rerum ipsarum negotiorumque naturis. In personis naturæ primum spectantur, valetudinis, figuræ, virium, ætatis, marium, foeminarum; atque hæc quidem in corpore: animi autem, aut quemadmodum affecti sunt, virtutibus, vitiis, artibus, inertis; aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, molestia. Atque hæc quidem in natura spectantur. In fortuna, genus, amicitia, liberi, propinqui, affines, opes, honores, potestates, divitiæ, libertas, & ea, quæ sunt iis contraria. In locis autem & illa naturalia, maritimi, an remoti a mari; plani, an mon-

⁶¹ Si antiquitatis memoria] Si vetusta exempla commemorabit: quod facere solent graves & moris antiqui homines.

⁶² Fit, necne fit] His tribus questionibus si addas quartam *quo fit*, Philosophum ex Rhetore facies, ut est apud Aristotelem lib. 2. Posteriorum Analyticorum cap. 1.

⁶³ Propriis rerum notis] Certis signis,

quæ Aristoteles in primo Rhetoricorum *τεταρτην* vocat, & potissima sunt ad solvendam questionem *an fit*.

⁶⁴ In eventis] Hic *eventa* dicit, infra *eventus*, id est ea quæ ex factis eveniunt. Lucetius Lib. 1. v. 457. *eventa* vocat *τὰ συμβαίνοντα*, *accidentia*.

tofi; læves, an asperi; salubres, an pestilentes; opaci, an aprici: & illa fortuita, culti, an inculti; celebres, an deserti; ⁶⁵ coadificati, an vasti; obscuro, an rerum gestarum vestigiis nobilitati; consecrati, an profani.

XI. In temporibus autem, præsentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipsis, vetusta, recentia, instantia paulo post, aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quasi naturam notant, ut hiems, ver, æstas, autumnus; aut anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, hora, tempestas, quæ sunt naturalia. Fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. Jam facta, & eventus, aut consilii sunt, aut imprudentiæ; quæ est aut in casu, aut in quadam animi permutatione: casu, cum aliter accidit, ac putatum fit: permutatione, cum aut oblivio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis causa permovet. Est etiam ⁶⁶ in imprudentia necessitas ponenda. Rerum autem bonarum & malarum tria sunt genera. Nam aut in animis, aut in corporibus, aut extra esse possunt. Hujus igitur materiæ, ad argumentum subiectæ, perlufrandæ animo partes erunt omnes, & ad id, quod agetur, ex singulis conjectura capienda. Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti ⁶⁷ vestigiis sumitur, ut telum, cruor, clamor editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, & eorum aliquid, quod sensu percipi possit: etiam, si præparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea visum, auditum, indicatum. Verisimilia autem partim singula movent suo pondere; partim, etiam si videntur esse exigua per se, multum tamen, cum sunt ⁶⁸ coacervata, proficiunt. Atque in his verisimilibus insunt nonnunquam etiam certæ rerum & propriæ notæ. Maximam autem facit fidem ad similitudinem veri, primum exemplum; deinde introducta rei ⁶⁹ similitudo; ⁷⁰ fabula et-

Tom. I.

⁶⁵ Coadificati] Verbum *coadifico* usurpavit Cicero etiam in l. 13. ad Attic. ep. 33. quod cum Manutius concingere non posset, locum illum mutare conatus est.

⁶⁶ In imprudentia] Ex ipsa quoque imprudentia oriuntur interdum eventus necessarii.

⁶⁷ Vestigiis] Notis & signis.

⁶⁸ Coacervata] Si enim valere nequeunt

Iiii iam quia magna, valent quia multa, & induunt vim propriæ ac necessariæ notæ.

⁶⁹ Similitudo] Ad similitudinem collatio pertinet, quæ definitur in lib. 1. de invent. cap. 30. *oratio veni cum re ex similitudine confertur*.

⁷⁰ Fabula] Quam parabolam vocant.

iam nonnunquam, etsi sit incredibilis, tamen homines commovet.

XII. FILIUS. Quid? definitionis quæ ratio est, & quæ via? PATER. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & ⁷¹ proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna dissensio, definiendum est sæpe ex contrariis, sæpe etiam ex dissimilibus, sæpe ex paribus. Quamobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpe aptæ, & enumeratio consequentium; in primisque commovet ⁷² explicatio vocabuli ac nominis. FILIUS. Sunt exposita jam fere ea, quæ de facto, quæque de facti appellatione quaruntur. Nempe igitur ea restant, quæ, cum factum constet, & nomen, ⁷³ qualia sint, vocatur in dubium. PATER. Est ita, ut dicis. FILIUS. Quæ sunt igitur in eo genere partes? PATER. Aut jure factum defenditur, aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitia, aut religionis, aut patriæ nomine, aut denique necessitate, incitiam, casu. Nam quæ motu animi, & perturbatione facta sine ratione sunt; ea defensionem contra crimen, in legitimis judiciis non habent, in ⁷⁴ liberis disceptationibus habere possunt. Hoc in genere, in quo, quale sit, queritur, ⁷⁵ ex controversia, jure & recte actum sit, quasi solet: quorum disputatio ex ⁷⁶ locorum descriptione sumenda est. FILIUS. Ages ergo, quoniam in confirmationem & reprehensionem diviseras orationis fidem, & dictum de altero est; expone nunc de reprehendendo. PATER. Aut totum est negandum, quod in argumentatione adversarius sumperit, si factum, aut falsum esse possis docere: aut redarguenda ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt; primum dubia sumpta est

⁷¹ Proprietate] Hac voce naturalem intelligit rei differentiam, & affectionem necessariam, quæ ex differentia oritur, diciturque à Logicis proprium quarto modo.

⁷² Explicatio vocabuli] notatio, & ea quæ a Scholasticis nominalis definitio vocatur.

⁷³ Qualia sint] Cum constat an sit, & quid sit, querendum quale sit.

⁷⁴ Liberis disceptationibus] In quibus ju-

dices non ex juramento & lege sententiam ferunt, sed ex æquo & bono pro arbitrio judicant.

⁷⁵ Ex controversia] Ex lite orta queritur, num id quod factum esse constat, recte & jure factum sit. Quæstio porro hæc finita revocatur ad infinitam qualem sit.

⁷⁶ Locorum descriptione] Ex locis argumentorum, quos Rhetores describunt.

se pro certis; deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici: tum ex iis, quæ sumperint, non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ⁷⁷ ad singula; sic univèrsa frangentur. Commemoranda sunt etiam exempla, quibus simili in disputatione creditum non sit; conquerenda conditio communis periculi, si ingeniis hominum criminorum sit exposita vita innocentium.

XIII. FILIUS. Quoniam unde inveniuntur quæ ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum in dicendo singula tractentur, exspecto. PATER. Argumentationem quarere videris, quæ est argumenti explicatio; quæ sumpta ex iis locis, qui sunt expositi, conficienda, & ⁷⁸ distinguenda dilucide est. FILIUS. Plane istuc ipsum desidero. PATER. Est ergo (ut supra dictum est) explicatio argumenti, argumentatio: sed ea conficitur, cum sumperis aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur. Argumentandi autem duo sunt genera, quorum alterum ad fidem directo spectat; alterum se inflectit ad motum. ⁷⁹ Dirigitur, cum proposuit aliquid, quod probaret, ⁸⁰ sumpsitque ea, quibus uteretur; atque his confirmatis ad propositum sese retulit, atque conclusit. Illa autem altera argumentatio, quasi retro, & contra ⁸¹ prius sumit quæ vult, eaque confirmat; deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis jacit ad extremum. Est autem illa varietas in argumentando, & non injucunda distinctio: ut ⁸² cum interrogamus nosmetipsos, aut percontamur, aut imperamus, aut optamus; quæ sunt cum aliis compluribus sententiarum ornamenta. ⁸³ Vitare autem similitudinem poterimus, non sem-

Iiii 2 per

⁷⁷ Ad singula] Quia verisimilia multa sunt posita, oportet singula evertere, ut redarguantur univèrsa.

⁷⁸ Distinguenda] Per partes clare exponenda.

⁷⁹ Dirigitur] *περιέρχεται*, unde *περίεστις*, propositio, quam Logici in scholis majorem vocant.

⁸⁰ Sumpsitque] Hæc est, quæ a Scholasticis dicitur *μίσθον*, à Latinis *sumptio*, vel *assumptio*, Græce *ἀπόθεσις*. In hac igitur reba argumentatione proceditur ordine à propositione ad summptionem, à summptione ad con-

clusionem.
⁸¹ Prius sumit] Incipit a summptione, v. g. *Milo insidiatorem Clodium interfecit*. Postea retro pergit ad propositionem, *omnis insidiator jure interficitur*.

⁸² Cum interrogamus] Cum argumentamur per interrogationem, aut per alias figuras, imperantes aliquid, aut optantes, unde oriatur vis argumenti.

⁸³ Vitare] Significat quæ omitti possunt in tribus argumentationis partibus, ut varietur oratio, modo fiat sine in ommodo causæ nostræ.

per a proposito ordientes; & si non omnia confirmando disputabimus, breviterque interdum, quæ erunt satis aperta, ponemus; quodque ex his efficietur, si id apertum sit, non habebimus necesse semper concludere.

XIV. FILIUS. Quid? illa, quæ sine arte appellantur, quæ jam dudum assumpta dixisti, æquonam modo, æquonam loco artis indigent? PATER. Illa vero indigent: nec eo dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat, & maxime in testibus. Nam de toto genere testium, ⁸⁴ quam id sit infirmum, sæpe dicendum est: & argumenta rerum esse propria; ⁸⁵ testimonia, voluntatum; utendumque est exemplis, quibus testibus creditum non sit: & ⁸⁶ de singulis testibus, si natura vani, si leves, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsæ, si præmio, si gratia adducti; ⁸⁷ comparandique superiore cum auctoritate testium, quibus tamen creditum non sit. Sæpe etiam quaestionibus ⁸⁸ resistendum est, quod & dolorem fugientes multi in tormentis ementiti per sæpe sunt, morique maluerunt falsum fatendo, quam insitiando dolere. Multi etiam suam vitam neglexerunt, ut eos, qui his cariores, quam ipsi sibi essent, liberarent. Alii autem aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicii, aut mortis, vim tormentorum pertulerunt. Alii ementiti sunt in eos, quos oderant. Atque hæc exemplis firmanda sunt. Neque est obscurum, quin (quoniam ⁸⁹ in utraque parte sunt exempla, & item ad conjecturam faciendam loci) in contrariis contraria sint sumenda. Atque etiam incurrit alia quædam in testibus, & in quaestionibus ratio. Sæpe enim ea, quæ dicta sunt, si aut ambigue, aut

⁸⁴ *Quam sit infirmum*] Dicendum argumenta a testimonio ducta esse infirma, nec rerum natura niti, sed ab hominum voluntate pendere.

⁸⁵ *Testimonia voluntatum*] Testes fere cupide loquuntur: ideoque per exempla ostendendum, quam multis creditum non sit.

⁸⁶ *De singulis*] Oppugnata in universum testium fide, ad singulos veniendum.

⁸⁷ *Comparandique*] Comparandi sunt cum

testibus dignioribus aliarum causarum, quibus tamen recte fides negata est.

⁸⁸ *resistentem esse*] Evitanda confessio tormentis egressa.

⁸⁹ *In utraque parte*] Malim in utraque partem. Significat enim & testimonia & quaestiones per contraria confirmari posse, si ad causam nostram uti velimus. Sunt enim loci & exempla in partem utramque.

inconstanter, aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehenduntur.

XV. FILIUS. Extrema tibi pars restat orationis, quæ posita in perorando est, de qua sane velim audire. PATER. Facilior est explicatio perorationis. Nam est divisa in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando; & in cursu ipso orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Est igitur amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Verba ponenda sunt, quæ vim habeant illustrandi, nec ab usu sunt abhorrentia, gravia, plena, sonantia, ⁹⁰ juncta, ⁹¹ facta, cognominata, non vulgata, superlata, in primisque translata, ⁹² nec in singulis verbis, sed in continentibus soluta, quæ dicuntur sine conjunctione, ut plura videantur. Augent etiam ⁹³ relata verba, iterata, duplicata, & ea, quæ ascendunt gradatim ab humilioribus verbis ad superiora: omninoque semper quasi ⁹⁴ naturalis, & non explanata oratio, sed gravibus referta verbis, ad augendum accommodatio. Hæc igitur in verbis; quibus actio voce, vultu, & gestu congruens, & apta ad animos permovendos, accommodanda est. Sed & in verbis, & in actione ⁹⁵ causa erit tenenda, & pro re agenda. Nam hæc, quia videntur perabsurda, cum graviora sunt, quam causa fert; diligenter, quid quemque deceat, judicandum est.

XVI. Rerum amplificatio sumitur eisdem ex locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem: maximeque definitiones valent conglobatæ, & ⁹⁶ consequentium frequentatio, &

⁹⁰ *Juncta*] Juncta verba dicuntur, quæ composita ex aliis sunt. Ita *juncta oratio* apud Quintilianum l. 9. c. 4. opponitur *incomposita*.

⁹¹ *Facta*] Quæ ab Oratore ipso formantur.

⁹² *Nec in singulis verbis*] Malim novam hinc periodum incipere, & pro *nec* legere *hæc*. Accedit fides MS. codicis Florentini, quem inspexit rogatu meo laudatus Lagomarsinus.

⁹³ *Relata &c.*] Hæc pertinent ad verborum figuras, cum alia aliis referuntur, iterantur, duplicantur.

⁹⁴ *Naturalis, & non explanata*] Sponte fluens, nec studio complanata.

⁹⁵ *Causa tenenda*] Cognoscendum, quid causa exigat: alter, quæ gravis videntur, absurda sunt. In rebus omnibus videndam, quid, & quantum deceat.

⁹⁶ *Consequentium frequentatio*] Enumeratio malorum, quæ consequi possunt.

contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio; & causæ, & ea, quæ sunt de causis orta, maximeque similitudines, & exempla; fictæ etiam personæ, muta denique loquantur; omninoque ea sunt adhibenda, si causa patitur, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia usu. Natura, ⁹⁷ ut cælestia, ut divina, ut ea, ⁹⁸ quorum obscuræ causæ, ut, in terris, mundoque admirabilia quæ sunt: ex quibus, similibusque, si attendas, ad augendum permulta suppetunt. Usu, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut caritate moventur homines; ut deorum, ut patriæ, ut parentum: aut amore; ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate; ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex iis & cohortationes sumuntur ad ea retinenda: & in eos, a quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur.

XVII. Proprius locus augendi in his rebus aut amissis, aut amittendi periculo: nihil est enim tam miserabile, quam ex beato miser. Et hoc totum quidem moveat, si bona ex fortuna quis cadat; & a quorum caritate divellatur, quæ amittat, aut amiserit: in quibus malis sit, futurusve sit, ⁹⁹ exprimat breviter. Cito enim arefcit lacryma, præsertim in alienis malis. Nec quidquam in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit.

Illud jam est iudicii, quo quaque in causa genere utamur augendi. In illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem, bonorum ac malorum enumerationes. & exempla valent plurimum. In iudiciis accusatori fere, quæ ad iracundiam; reo plerum-

⁹⁷ Ut cælestia, ut divina] Id est quæ in digia.

⁹⁹ Exprimat breviter] Ita in fine lib.

⁹⁸ Quorum obscuræ causæ] Offenta & pro-

porret.

plerumque, quæ ad misericordiam pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam movere debet, & defensor iracundiam. ¹⁰⁰ Enumeratio reliqua est, nonnunquam laudatori, suavori non sæpe, accusatori sæpius, quam reo, necessaria. Hujus ipsa tempora duo sunt, si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis; aut ¹ frequentatis firmamentis orationis, & breviter expositis, vim est habitura causa majorem. Et ² reo rarius utendum est, quod ponenda sunt contraria: quorum dissolutio in brevitate latebit, aculei pungent. Sed erit in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis. Id effugiet, qui non omnia minima repetet; sed ³ breviter singula attingens, pondera rerum ipsa comprehendet.

XVIII. FILIUS. Quoniam & de ipso oratore, & de oratione dixisti, expone eum mihi nunc, quem ex tribus extremum proposuisti, quæstionis locum. PATER. Duo sunt, ut initio dixi, quæstionum genera: quorum alterum finitum temporibus & personis, causam appello; alterum infinitum, nullis neque personis neque temporibus notatum, propositum voco. ⁴ Sed est consultatio quasi pars causæ quædam & controversiæ. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quamobrem prius de proposito dicamus. Ejus genera sunt duo; cognitionis alterum, cujus scientia est finis, ut ⁵ verine sint sensus; alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid, ut, si queratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Rursus superioris genera sunt tria; sit, necne; quid sit; quale sit: Sit, necne; ut, ⁶ jus in natura sit, an in mora. Quid autem sit; sitne jus, id, ⁷ quod majori parti sit utile. Quale autem sit; ⁸ juste vivere, sit, necne sit.

Atio-

¹⁰⁰ Enumeratio] epilogus, quæ altera pars est perorationis.

¹ Frequentatis firmamentis] Recitatis per brevem enumerationem argumentis.

² Reo rarius] Quia reus contra ire debet, & objecta crimina dissolvere. Cum autem objecta breviter, dissolvi breviter non possint, aculeos relinquunt in animis iudicum.

³ Breviter singula] Fortasse legendum leviter singula. Nam hæc modo attingenda. Manutius leg. brevis.

⁴ Sed est consultatio] Id est propositum. Nec desunt Codices MSS. qui propositum habent.

⁵ Verine sint sensus] Ut ajebant Epicuri, qui in sensibus ponebant veritatis criterium.

⁶ Jus in natura] Vide Lib. 1. de Leg. ⁷ Quod majori parti &c.] populo, an melioribus.

⁸ Juste vivere &c.] Quod in libris Officiorum a Cicerone ipso examinatur.

Aktionis autem duo sunt genera. Unum, ad persequendum aliquid, aut declinandum: ut, quibus rebus adipisci gloriam possis, aut quomodo invidia vitetur. Alterum, quod ad aliquod commodum, usumque refertur: ut, quemadmodum sit respublica administranda, aut, quemadmodum in paupertate vivendum. Rursus autem ex cognitionis consultatione, ubi, sit, necne sit, aut fuerit, futurumve sit, quaritur, unum genus est quaestionis, possitne aliquid effici: ut, cum quaritur, equisnam perfecte sapiens esse possit. Alterum, quemadmodum quidque fiat: ut, quonam pacto virtus pariat: naturane, an ratione, an usu. Cujus generis sunt omnes, in quibus, ut in obscuris naturalibusque quaestionibus, causa rationeque rerum explicantur.

XIX. Illius autem generis, in quo, quid sit id, de quo agitur, quaritur, duo sunt genera; quorum in altero disputandum est, ^o aliud, an idem sit, ut pertinacia & perseverantia: in altero autem descriptio generis alicujus, & quasi imago exprimenda est, ut, qualis sit avarus, aut quid sit superbia. Tertio autem in genere, in quo, quale sit, quaritur, aut de honestate, aut de utilitate, aut de æquitate dicendum est. De honestate sic; ut, Honestumne sit pro amico periculum, aut invidiam subire. De utilitate autem sic: ut, Sitne utile in republica administranda versari. De æquitate vero sic: ut, Sitne æquum, ^o amicos cognatis anteferre. Atque in hoc eodem genere, in quo, quale sit, quaritur, exoritur aliud quoddam disputandi genus. Non enim simpliciter solum quaritur, quid honestum sit, quid utile, quid æquum; sed etiam ex comparatione, quid honestius, quid utilius, quid æquius, atque etiam quid honestissimum, quid utilissimum, quid æquissimum: cujus generis illa sunt, quæ præstantissima sit dignitas vitæ. Atque ea quidem, quæ dixi, cognitionis sunt omnia. Restant actionis: cujus alterum est præcipiendi genus, quod ad rationem officii pertinet, ut, quemadmodum colendi sint parentes: alterum autem ad sedandos

^o Aliud, an idem sit] In Topicis cap. 22. ¹⁰ Amicos cognatis] Vide lib. 1. de Offic. genus hoc appellatur de eodem & alio, dici. cap. 17. & de Amicit. cap. 5. turque finitimum definitioni.

animos, & oratione sanandos, ut in consolandi moeroribus, ut in iracundia comprimenda, aut in timore tollendo, aut in cupiditate minuenda. Cui quidem generi contrarium est disputandi genus ad eosdem illos animi motus, quod in amplificanda oratione sæpe faciendum est, vel gignendos vel concitandos. Atque hæc fere est partitio consultationum.

XX. FILIUS. Cognovi: sed quæ ratio est in his inveniendi, & disponendi, requiro. PATER. Quid? tu aliamne censes, & non eandem esse, quæ est exposita, ut ex eisdem locis ad fidem, & ad inveniendum ducantur omnia? Collocandi autem quæ est exposita in aliis ratio, eadem huc transfertur. Cognita igitur omni distributione propositarum consultationum, causarum genera restant omnino. Et earum quidem forma duplex est: quarum altera delectationem sectatur aurium; alterius, ut obtineat, probet, & efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio. Itaque illud superius, exornatio dicitur: quod cum latum genus esse potest, saneque varium, unum ex eo delegimus, quod ad laudandos claros viros suscepimus, & ad improbos vituperandos. Genus enim nullum est orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur. Reliquum autem genus causarum, aut in provisione posteri temporis, aut in præteriti disceptatione versatur: quorum alterum deliberationis est, alterum iudicii. Ex qua partitione tria genera causarum extiterunt: unum, quod ¹¹ a meliori parte, laudationis est appellatum; deliberationis alterum; tertium iudiciorum. Quamobrem de primo primum, si placet, disputemus. FILIUS. Mihi vero placet.

XXI. PATER. Ac laudandi vituperandique rationes, quæ non ad bene dicendum solum, sed etiam ad honeste vivendum valent, exponam breviter, atque a principiis exordiar & laudandi & vituperandi. Omnia enim sunt profecto laudanda, quæ conjuncta cum virtute sunt; & quæ cum vitiis, vituperanda. Quamobrem finis alterius est honestas, alterius

Tom. I.

K k k k

turpi-

¹¹ A meliori parte] Quia melius est laudare, quam vituperare, genus hoc a primo nomen sumpsit. Fortasse legendum meliore per e.